

מי שאינו יכול לעשות עיסתו בטהרה:

הותרה או דחוייה לפי שיטת הרמב"ם
בשבת, ביום הכפורים, בטומאה, בבית המקדש, ובחלה

במשנה חלה (פרק ב' משנה ג') באמצע המשנה ח"ל מי שאינו יכול לעשות עיסתו בטהרה יעשנה קבין ואל יעשנה בטומאה ור' עקיבא אומר יעשנה בטומאה ואל יעשנה קבין עכ"ל המשנה. ופירש הר"ב דת"ק סבר דיעשנה קבין כדי שלא תתחייב בחלה ויצטרך להפריש בטומאה. ומבאר המשנה ראשונה שאם עושה בטומאה הרי תחלת הפרשת חלתו לשרפה והוי כמאבד את התרומה שאסור ומוטב שלא יביאנה לידי חיוב חלה. ור' עקיבא סבר להיפך דעדיף שיעשנה בטומאה טפי ממה שיפטור עיסתו מן החלה. ומפרש המשנה ראשונה כיון דטמאה נמי מצוה בהפרשתה שיש בה חלק לשם שמברכים עליה אין למנוע המצוה אע"פ שעומדת לשרפה. והר"ב מסיק אין הלכה כר"ע וכן כתב הרמב"ם כאן בפירושו על המשניות.

אולם העיר המשנה ראשונה דבחיבורו (פרק ח' מביכורים הי"א) כתב הרמב"ם היה בינו ובין המים יתר על ד' מילין (כמו שמובא בירושלמי) יעשנה בטומאה ויפריש חלה טמאה. והיינו כרבי עקיבא. והוא מתרץ דטעמו דהרמב"ם הוא דכתב לן תנא להלן (פרק ג' משנה ב') נולד לה ספק טומאה עד שלא גלגלה תעשנה בטומאה. ולא קאמר תעשה קבין כיון דבין בזה ובין בזה אינה נאכלת לכהן וע"כ דבטומאה עדיף. וכמו כן כתב הר"ב כיון דאפילו אם תעשה בטהרה אין הכהן רשאי לאכלה מפני ספק שנולד בה יכול לטמאתה מיד קודם גלגול עיי"ש.

וגם מוכח שהרדב"ז סובר כן. הוא מביא את הסתירה הנ"ל בין הבנתו של הרמב"ם בפירוש המשנה ששם פסק דאין הלכה כרבי עקיבא וב"יד" משמע דפסק כרבי עקיבא מדלא קאמר יעשנה קבין אלא יעשנה

בטומאה. והוא מתרץ דלעולם הלכתא כת"ק אבל האידנא שאין שם עיסה טהורה, מכיון שאיירי לאחר החורבן ולא היה אפר פרה כמדובר בירושלמי, מוטב שיעשנה בטומאה ולא יעשנה קבין. כללא דמלתא בזמן שיש שם טהרה מטומאת מת יש לפסוק הלכה כת"ק ויעשנה קבין ובזמן דליכא טהרה מטומאת מת יש לפסוק הלכה כרבי עקיבא ויעשנה בטומאה כנ"ל ליישב דברי רבינו. עכ"ל של הרדב"ז.

והנה במאמרי "בדין מי שאחזו בולמוס ביום הכפורים" (זכרון הרב, תשנ"ד) עיינתי בשלש סוגיות והלכותיה ובהדגשה מיוחדת לגישתו של הרמב"ם לאלה הסוגיות שלכאורה כל אחת מהן היא מסובכת.

(א) לגבי מי שאחזו בולמוס שכתוב במשנה פרק יום הכפורים (יומא, פ"א.) מי שאחזו בולמוס מאכילין אותו אפילו דברים טמאים עד שיאורו עיניו עכ"ל המשנה. והגמרא שם מביאה את התוספתא (פרק ד') מי שאחזו בולמוס מאכילין אותו הקל הקל: טבל ונבלה מאכילין אותו נבלה; טבל ושביעית, שביעית וכו', עכ"ל הסוגיא. אולם יש לתמוה על הרמב"ם (הלכות שביתת עשור, פרק ב', הלכה ט') שהוא מזכיר להלכה רק מה שכתוב במשנה ואילו דינא דתוספתא השמיט לגמרי ח"ל וכן מי שאחזו בולמוס מאכילין אותו עד שיאורו עיניו ואפילו נבלה ושקצים מאכילין אותו מיד ואין משהין אותו עד שימצאו דברים המותרין עכ"ל. אמנם, הגדר של מאכילין אותו הקל לא מוצא מקומו אלא בהלכות מאכלות אסורות (פרק י"ד, הלכה ט"ז) מי שאחזו בולמוס מאכילין אותו דברים אסורים מיד עד שיאורו עיניו ואין מחזירין על דבר המותר אלא ממהרין בנמצא ומאכילין הקל הקל תחילה ע"כ וכבר חשו בזה אילני רברבי. ועייך במגיד משנה שחש בזה ח"ל ומבואר בגמרא שמאכילין אותו הקל הקל ראשון ונזכר בדברי רבינו ... מהלכות מאכלות אסורות וכאן כתב משנתינו בענין יום הכיפורים כמבואר שם עכ"ל כלומר דסמך על מה שכתב במאכלות אסורות.

(ב) והנה לגבי טומאה אי אמרינן הותרה או דחוייה בציבור ובמיוחד

לגבי עמדתו של הרמב"ם אנו נתקלים בערמת קושיות. הנה בהלכות ביאת המקדש (פרק ד' הלכה י"ד והלכה ט"ו) כותב הרמב"ם ח"ל, היו מקצת בית אב טמאים ומקצתם טהורים, אע"פ שרובם טמאי מת לא יקריבו אלא הטהורים. היה כל בית האב טמאי מת יביאו בית אב אחר. היתה כל המשמרה טמאי מת מחזירין על משמרה אחרת. אם היו רוב הכהנים הנכנסים שם בירושלים בזמן הקבוע טמאים יעשו בטומאה. ומפני מה מחזירין על הטהורה מבית אב אחר מפני שהטומאה לא הותרה בציבור אלא באיסורה עומדת, ודחוייה היא עתה מפני הדחק ... עכ"ל. הא מצינן בהדיא דהרמב"ם סובר דטומאה דחוייה, ופוסק כרב ששת לגבי רב נחמן ביומא (ו; ז). דסבר טומאה דחוייה דהלכה כרב נחמן באיסורין. אולם לפני כן באותו הפרק בהלכה ח' הוא פוסק ח"ל ואין הציץ מרצה אלא בזמן שהוא על מצחו שנאמר והיה על מצחו תמיד לרצון להם לפני ה' עכ"ל. והיא היא שיטת ר' יהודה (יומא ז:) נגד ר' שמעון שסובר שהציץ מרצה אפילו בזמן שאינו על מצחו של כה"ג והלא הגמרא בפירוש קובעת המחלוקת בין ר' יהודה ור' שמעון על הנקודה אי אמרינן טומאה הותרה או טומאה דחוייה ושר' יהודה סובר טומאה הותרה ולכן מרצה הציץ דוקא בזמן כשהוא על מצחו של כהן גדול. יוצא מזה שהרמב"ם שהוא פוסק כר' יהודה סובר טומאה הותרה. ולכאורה היה סותר מה שאמר להלן דטומאה דחוייה בציבור ולא הותרה בציבור. ועוד דלכאורה גם מוכח ממה דהרמב"ם פוסק בהלכה י"ד שהוא סובר טומאה הותרה, שהיא המשנה והברייתא דפסחים (ע"ט.) ח"ל כיצד דוחה את הטומאה. הגיע זמנו של אותו קרבן והיו רוב הקהל שמקריבין אותו טמאים למת, או שהיו הקהל טהורים והיו הכהנים המקריבים טמאים למת, או שהיו אלו ואלו טהורים והיו כלי השרת טמאים למת, הרי זה יעשה בטומאה ויתעסקו בו הטמאים והטהורים כאחד ויכנסו כולן לעזרה עכ"ל.

ונ"ל כמו הבנתנו לגבי יוה"כ במי שאחזו בולמוס, דהרמב"ם לא רשם את התוספתא דמאכילין הקל הקל משום דסבר דאם בין כך יעסו על איסור חמור כגון אכילה ביוה"כ, שוב לא איכפת לנו אכילת מאכל כשר או אכילת מאכל אסור, שהרי בלאו הכי חייב עליו כרת, באופן כזה לא שייך

מאכילין הקל הקל ולכן לא כתב דין זה עד שבא להלכות מאכלות אסורות, גם כאן בטומאה, דוקא באופן דאם נהדר בתר טהרה ייעשה הקרבן לגמרי בטהרה אמרינן דחוייה; אולם אם בין כך בסוף י"טמא כגון שאם רוב הציבור טמאים (ודוקא בציבור לא בעינן כולם טמאים משום דסברינן שאין קרבן ציבור הבא מטומאה חלוקה פסחים ע"ט) או אפילו בענין שרוב ציבור טהורים אם הכהנים טמאים - ונ"ל דכאן כוונתו של רבינו שכל הכהנים טמאים וכן לגבי כלי שרת שכולם טמאים וא"א לעשות הקרבן בטהורים, וכן מדוייק בלשונו הזהב של הרמב"ם הכא וכן בהלכות קרבן פסח (פרק ז', הלכה א') שדוקא לגבי הקהל הוא משתמש בלשון רוב דכוונתו של הרמב"ם כמבואר לעיל היא רק אם כולם טמאים וש"א"א שלא ייעשה בטומאה ובאופן כזה הוא סובר דאמרינן טומאה הותרה מה שאין כן בנידון בית אב שאפשר להיעשות כולן בטהרה כגון באופן שהקהל טהור והכלי שרת טהורים דאז מוכרחים אנו להדר בתר כהנים טהורים ולא דוקא מהבית אב או מהמשמרת המתכוננת להקריב ולעשות את העבודה בעת ההיא אלא מהדרינן אחר טהורים אפילו ממשמרות אחרות, דבאופן כזה אמרינן טומאה דחוייה. וכן מצאתי בפירוש בפתח הבית דבר בעתו (פסחים שם, פרק ז' אות נ"ב) ח"ל, ולא אמרו שאם טומאה דחוייה בציבור צריך לחזור אחר טהרה אלא כשיכולים לעשות את הקרבן לגמרי בטהרה, אבל כשנדרחית בו טומאה אחת, שוב אין מחזרים אחר טהרה ועושים הכל בטומאה ע"ש, וגם עיין עוד בחזון איש (סימן ד' ס"ק ט').

ג) לגבי שבת: אצל פיקוח נפש, אותן הבעיות והקושיות שהן מטרידות אותנו לגבי יוה"כ (ולגבי טומאה) אי אמרינן הותרה או דחוייה, ג"כ מטרידות אותנו לגבי שבת אצל פיקוח נפש דלכאורה נראה דהרמב"ם קובע לחלוטין דהיא דחוייה כשהוא כותב ח"ל, דחוייה היא שבת אצל סכנת נפשות עכ"ל, וכמו שציינו לעיל, אולם בהלכה ב' שם, בסוף, הוא מסכם ח"ל, כללו של דבר, שבת לגבי חולה שיש בו סכנה הרי היא כחול לכל הדברים שצריך להן עכ"ל, שמשמעותו דשבת אצל פיקוח נפש הותרה.

והנה נ"ל שאותו החילוק שקיים לפי דברינו לגבי יוה"כ דרק אם

יכולים למנוע לגמרי מאיסור חמור אז מהדרינן אחר הקל, דאז אמרינן דחוייה; אולם, אם בין כך ובין כך קיים לו איסור חמור כגון איסור אכילה ביוה"כ שהוא עונש כרת, לא אמרינן מאכילין הקל הקל דאז אמרינן יוה"כ הותרה; ושקיים גם לגבי טומאה דאם יכולים לגמרי למנוע מטומאה, אז אפילו רוב הבית אב או כל הבית אב ואפילו כל המשמרה טמאה מהדרינן אחר טהורים במשמרה אחרת דכל זמן דלא נמנע מלעשות את הקרבן כולו בטהרה אמרינן דחוייה אבל אם בין כך באיזה שלב שיהיה בתהליך עשיית או אכילת הקרבן בעל כרחך ייטמא, אזי אמרינן הותרה. ואותו החילוק קיים גם בשבת אצל סכנת נפשות שאם יכולים להצילו מבלי לחלל שבת אזי אסור לחלל שבת חוהי כוונתו של הרמב"ם בכתבו דחוייה. אולם אם א"א למנוע מחילול שבת לגמרי אמרינן הותרה והרי היא כחול לכל הדברים שהוא צריך להן.

אחרי כתבתי את זה מצאתי בשמחה גדולה שיפה כוונתי לדברי הנצי"ב בספרו מרומי שדה על מסכת שבת (ק"ל) ז"ל כבר תמה הרשב"א בחידושו על זה ז"ל מאי אולמא דחיה דהשתא מדחי' שלאחר המילה שהוצרכו משום פקוח נפש. אולם דעת התוס' ז"ל ברור דודאי מילה הותרה בשבת, שהרי לר' אליעזר מותר להביאו דרך רשות הרבים, אע"ג שיכול להביאו דרך חצרות, אלא כדי למהר מותר. ואי הוה דחוייה קשה מדריש לקיש, דאמר כל מקום שאתה מוצא עשה ולא תעשה אם אתה יכול לקיים שניהם כו', אפילו באופן שתשתהה המצוה מלעשותה זמן הרבה כדמוכח ביבמות דף י"ט באלמנה לכהן גדול סלקא דעתך לייבם משום דאפשר בחליצה ומדריש לקיש ומי לא עסקינן דהיבמה קטנה ואינה בת חליצה, והיבום אפשר מיד. אלא בצרעת דאית ביה כללא דריד לקיש. אבל מחידושי הרשב"א ז"ל למדתי ישוב על זה, דבכל מקום שבעל כרחך יהיה צריך לעבור כמו מילה בשבת, וכן עבודה בשבת, לכן הותרה לגמרי. אבל מילה בצרעת וכן פיקוח נפש בשבת, דאפשר שיתרפא ולא יוצרך לדחות כלל. ולכן כשרשאי אינו אלא דחוייה, וע"כ צריך אתה לכללא מהלכות שבת מהר"ן בפרק ב' דביצה. ובטומאה נחלקו במסכת יומא דף ח'. ותו, דאי ההלכה מקובלת בכל דבר דזה דחוייה וזה הותרה, א"כ האיך רוצה למילף בריש יבמות דעשה דוחה לא תעשה

שישיבו כרת מעבודה בשבת. הא י"ל דשאני התם דהוי הותרה אבל עשה דוחה לא תעשה אינו אלא דחוייה. אלא ודאי שאינו אלא סברה בעלמא, כל שאפשר בלא דחיה לגמרי, מקרי דחוייה ודאוי למעט כל שאפשר. אבל מה שבעל כרחך מוכרח לדחות הותרה לגמרי עכ"ל.

הלא בתמציתם ובסברתם הן הן מה שהצענו אלא דלא מוכח מהמרומי שדה אי כלל זה לפי הרשב"א קיים גם בשאר הנידונים של הותרה ודחוייה כמו שאנחנו הסברנו או דילמא לגבי שבת לחוד, ולולא דמיסתפינא הוא אמרנא דכללא זו משתרע על כל פני חיבורו של רבינו הרמב"ם בכל מקום ובאיזה צורה שמופיעה ההיכא תימצי של הותרה ודחוייה, ודוק! וב"ה מצאנו עוד סמך איתן להבנתנו המקיפה והכוללת הזאת כמו שהזכרנו לעיל בענין חלה וסמכנו אותה בהכרחתו הנמרצה של הרדב"ז (חלה פרק ח'), הלכה י"א) כללא דמלתא בזמן שיש טהרה מטומאת מת יש ליפסוק הלכה כתנא קמא ויעשנה קבין ובזמן דליכא טהרה מטומאת מת יש ליפסוק הלכה כר' עקיבא ויעשנה בטומאה עכ"ל ודו"ק.